

КООПЕРАЦІЯ – ТЕХНОЛОГІЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ СУБ'ЄКТІВ АГРОБІЗНЕСУ

О. П. Власенко, к. е. н., доцент

Житомирський національний агроєкологічний університет

Проаналізовано інституційне середовище формування трансакційних витрат суб'єктів господарювання. Розподілено трансакційні витрати підприємств на дві групи: витрати ринкового обміну і витрати ринкової адаптації. Представлено алгоритм оптимізації трансакційних витрат суб'єктів агробізнесу в результаті кооперації.

Постановка проблеми. Аналіз світового досвіду дозволяє стверджувати, що ефективне функціонування аграрного сектору можливо лише на основі формування структур, які переорієнтовуються

з виробничої на ринкову концепцію господарювання, засновані на принципах підприємництва й поглиблення інтеграційних процесів між сільським господарством та суміжними галузями. Такий підхід дозволяє сільгоспвиробнику контролювати канали постачання матеріально-технічних засобів і реалізації продукції та суттєво знижувати вплив трансакційних витрат на кінцеві результати діяльності. Основним механізмом реалізації такої стратегії розвитку аграрного сектору, яка ґрунтується на синергетичному ефекті групової дії, є кооперація. Це обумовило вибір напрямку дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження сільськогосподарської кооперації знайшли відображення в працях вітчизняних науковців Ф. Горбоноса, В. Зіновчука, Л. Молдован, М. Маліка, М. Туган-Барановського, Г. Черевка та ін. Автори активно обґрунтовують механізм кооперації, як єдиний шлях активізації сільськогосподарського товаровиробника в ринкових умовах. Водночас питання впливу трансакційних витрат на діяльність суб'єктів господарювання набуває широкого поширення й потребує окремого дослідження в рамках аграрного сектору вітчизняної економіки.

Мета та методика досліджень. Визначення алгоритму оптимізації трансакційних витрат суб'єктів вітчизняного агробізнесу шляхом об'єднання на кооперативних засадах. Використання в процесі дослідження абстрактно-логічного методу дозволило окреслити інституційне середовище формування трансакційних витрат. За допомогою прийомів порівняння, аналізу, синтезу та наукової абстракції визначено групи трансакційних витрат суб'єктів господарювання. Застосування структурно-функціонального методу, дозволяє визначити природу будь-якого економічного явища та проаналізувати його окремі елементи. Таким чином визначено алгоритм оптимізації трансакційних витрат суб'єктів агробізнесу в процесі кооперації.

Результати дослідження. Термін «агробізнес» характеризує нову концепцію сільського господарства визначальною характеристикою якої є взаємовигідна співпраця суб'єктів аграрного ринку з використанням концепції маркетингу і принципів ринкової економіки. Він охоплює взаємопов'язаний і взаємозалежний ланцюжок руху продовольства і сировини, що починається з постачання матеріально-технічних засобів і закінчується кінцевим споживачем [7, с. 48].

Необхідною складовою процесу господарювання є налагодження і здійснення економічного обміну товарами та послугами між контрагентами, що пов'язано з витратами та залежить від особливостей

інституційного середовища країни. Формальні і неформальні умови поведінки учасників ринку впливають на результати господарювання та перспективи функціонування фірми на ринку. Отже, сукупність зусиль і витрат зазначених вище обумовлюють результативність проведення ділових операцій (трансакцій).

В статті „Природа фірми” Р. Коуз доводить залежність розмірів фірми і обсягів її господарської діяльності від величини трансакційних витрат до яких він відносить витрати на з’ясування величини ринкових цін, витрати на ведення переговорів та укладання контрактів [5]. Т. Фішера вважає що “трансакційні витрати – це специфічні витрати по налагодженню і здійсненню передачі товарів, послуг, майнових прав, що здійснюються між фізичними і юридичними особами” [4]. Деякі дослідники розглядають трансакційні витрати з макроекономічної позиції і трактують їх як “витрати експлуатації економічної системи” [3, с. 53].

Найбільш узагальнене тлумачення трансакційних витрат полягає в тому, що це будь які витрати, що пов’язані з координуванням і взаємодією економічних суб’єктів [6, с. 29]. Отже, інституційне середовище формування трансакційних витрат складається зі споживачів, конкурентів, постачальників матеріально-технічних засобів і послуг, фінансово-кредитних установ, консультаційних та юридичних агентств, органів державного нагляду та контролю. Основні види трансакційних витрат, розподілені на витрати ринкового обміну і витрати ринкової адаптації, наведено в табл. 1.

Величина цих витрат істотно впливає на організаційні форми економічної діяльності й фактично робить ці форми змістовними економічними змінними, тому що при нульових трансакційних витратах вибір організаційних форм не мав би значення [5]. Тому існування різних форм і методів господарювання пов’язане саме з вирішальним впливом трансакційних витрат на ефективність господарювання в різних галузях економіки. Найбільш вразливою категорією підприємств від негативного впливу трансакційних витрат є аграрні.

Пошук шляхів підвищення ефективності вітчизняного аграрного сектору неможливий без вивчення досвіду країн з ринковою економікою, де агробізнес побудовано на засадах кооперації, що забезпечує рентабельність сільськогосподарського виробництва в ринкових умовах. Крім того, місія кооперативів у розвитку села має охоплювати не тільки аграрну сферу, але й кредитні та страхові відносини, спільне використання інфраструктурних об’єктів соціального призначення (електромережі, водопровід, ремонтно-

шляхове господарство, побутове обслуговування, соціально-культурні установи тощо) [2, с. 11]. Також, кооперативне об'єднання товаровиробників дозволяє вирішити ключові питання контрактації, сформуванати партії товарів й акумулювати ресурси для професійного ринкового супроводу (сертифікація, маркетингові, консалтингові й логістичні послуги) [1, с. 129].

Таблиця 1

Трансакційні витрати суб'єктів господарювання

Групи витрат	Статті витрат
Витрати ринкового обміну	<ul style="list-style-type: none"> - інформаційні витрати на пошук партнерів і споживачів; - втрати використання неповної або неправдивої інформації; - рекламні витрати; - витрати переговорного процесу, залучення консультантів, юристів тощо; - витрати на стандартизацію та сертифікацію продукції; - витрати юридичного оформлення і підписання контракту, проведення розрахунків, очікування виконання контракту; - витрати безпосереднього обміну продавця і покупця (товар-гроші); - витрати на контроль за виконанням контрактів; - втрати внаслідок невиконання умов контракту; втрати через порушення неоформлених домовленостей.
Витрати ринкової адаптації	<ul style="list-style-type: none"> - витрати подолання адміністративних бар'єрів (хабарі, подарунки і особисті послуги посадовим особам); - витрати недосконалого інституційного середовища (втрати від інфляції, втрати від непрозорості конкурентного середовища і податкової політики, втрати через використання неякісної інформації, втрати через відсутність дієвої протекціоністської політики уряду, втрати через використання екологічно неякісної сировини і виробництво невідповідної продукції, втрати невикористання соціального капіталу тощо)

Джерело: власні дослідження.

Висновки і пропозиції. Таким чином, алгоритм оптимізації рівня трансакційних витрат в процесі кооперації реалізується шляхом акумуляції капіталу і зусиль сільськогосподарських товаровиробників з метою налагодження спільного матеріально технічного постачання, модернізації виробництва й контролю каналів

реалізації виробленої продукції та участі в розподілі доданої вартості функціонуючого кооперативного об'єднання. Відбувається зменшення кількості та вартості трансакцій і підвищується професійний рівень контрактації (з'являється фінансова можливість залучати спеціалістів в галузі маркетингу, менеджменту, юриспруденції тощо). Крім того, сільськогосподарська кооперація має бути елементом соціально-культурного розвитку сільських громад.

Список використаних джерел

1. Власенко О.П. Буднік О.М. Органічний бізнес – перспективний вектор розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. Кооперативні читання: 2018 рік: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 1 черв. 2018р. Житомир: ЖНАЕУ, 2018. С. 126-129.
2. Зіновчук В.В. Чи очікувати Україні на кооперативний бум? Кооперативні читання: 2018 рік: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 1 черв. 2018р. Житомир: ЖНАЕУ, 2018. С. 7-11.
3. Эрроу К. Возможности и пределы рынка как механизма распределения ресурсов. URL: https://igiti.hse.ru/data/151/314/1234/2_1_3Arrow.pdf (дата звернення 19.05.2019).
4. Фишер Т.М. Координация управления качеством в свете теории трансакционных издержек. URL: http://vasilievaa.narod.ru/12_3_99.htm (дата звернення 18.05.2019).
5. Coase R. The nature of the firm: Origins, Evolution, and Development. – N.Y.: Oxford University Press. 1993, 244 p.
6. Milgrom P., Roberts J., Economics, Organization and Management. Englewood Cliffs; Prentice – Hall, 1992, 621 p.
7. Shelman, Mary L. “The Agribusiness System Approach: Cases and Concept”. International Agribusiness Management Association Inaugural Symposium. Boston, MA: Harvard Business School, 1991. P. 47-51.